

УДК 316.66+159.923: 378.145

DOI 10.18372/2786-5487.1.16640

Лавриненко Ніна

кандидат фізико-математичних наук, доцент

Военно-дипломатична академія імені Євгенія Березняка,

м. Київ, Україна

Лисенко Світлана

кандидат педагогічних наук, старший дослідник,

Военно-дипломатична академія імені Євгенія Березняка,

м. Київ, Україна

**ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ДОСВІДУ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЇЇ
ПСИХОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ
БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ**

***Анотація.** За допомогою методу ретроспекцій проаналізовано досвід провідних країн світу з формування і розвитку системи національної стійкості та її складової – психологічної стійкості фахівців сектору безпеки і оборони.*

***Ключові слова:** національна стійкість, психологічна складова, професійна компетентність, фахівець сектору безпеки і оборони.*

***Annotation.** The publication analyzes the experience of the leading world nations on the formation and development of the national resilience system and its component – the psychological resilience of the specialists in the defense and security sector.*

***Key words:** national resilience, psychological component, professional competence, specialists in the defense and security sector.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Серед кроссекторальних

кризових процесів важливе місце займає усвідомлення необхідності досягнення фахівцями супремального рівня професійної компетентності та наявності в них розвиненої національної стійкості (резильєнтності) [1–5]. У цьому контексті представники ЄС та НАТО вважають, що добре підготовлені кадри сектору безпеки і оборони (СБіО) – це необхідна умова якісного й ефективного функціонування державних інституцій. Провідні країни світу накопичили чималий досвід удосконалення системи підготовки, перепідготовки, підвищення рівня професійної компетентності, формування та розвитку національної стійкості у майбутніх фахівців СБіО, який на сучасному етапі є актуальним, трендовим і таким, що доцільно впроваджувати в освітній процес відповідних ЗВО як одну з психолого-педагогічних засад розвитку особистості. Проте слід зауважити, що національні системи розвитку національної стійкості мають характерні особливості, підґрунтям яких є власні пріоритети і завдання, з урахуванням не лише освітніх, а внутрішніх та зовнішніх потреб держави. У сучасних безпекових умовах, що характеризуються високим рівнем динамізму, турбулентності, а часом невизначеності, надзвичайно важливого значення набуло формування національної стійкості та її основної складової – психологічної у майбутніх фахівців СБіО. Це потребує запровадження у ЗВО новітніх психолого-педагогічних заходів, спрямованих на підвищення надійності, адаптивності, психологічної стійкості та готовності майбутніх фахівців СБіО до ефективних дій в умовах екзистенційних загроз різного походження [6, 7]. Для ЗВО, які ставлять перед собою інноваційне психолого-педагогічне завдання щодо розвитку в особистості складових національної стійкості як у суб'єктів освітнього процесу, потрібно визначитися з відповідною моделлю і механізмами, спираючись на досвід провідних країн світу. На цьому наголошувала під час круглого столу, що проводився в Укрінформ, Голова Української фундації безпекових студій Ю. Каздобіна, зазначаючи, що однією з важливих складових національної стійкості є психологічна стійкість особистості [8].

Отже, визначення концептуальних підходів до вибору моделі психолого-педагогічного забезпечення національної стійкості та розвитку її складових

(зокрема, психологічної) у майбутніх фахівців СБіО є важливим завданням для України, яка перебуває в надекстремальних безпекових умовах і відчуває на собі всі труднощі консцієнтальної війни, розгорнутої Російською Федерацією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових і науково-прикладних джерел та нормативно-правових документів свідчить про те, що дослідження проблеми розвитку національної стійкості є актуальними і здійснюються за двома напрямками: теоретичним і прикладним. Серед найбільш відомих дослідників з теорії національної стійкості слід відзначити Б. Бурбо, Б. Еванса, Дж. Рейла, М. Кауфмана, Д. Чендлера та ін. У працях прикладного характеру (Н. Коен, І. Вайсмель-Манор, К. Рапапорт, Д. Канетті) на основі вивчення досвіду різних країн з формування і розвитку національної стійкості досліджено особливості застосування механізмів її забезпечення та взаємодії різних суб'єктів системи [2, 9]. У нашій державі дослідження цієї проблеми розпочалося відносно нещодавно. Серед публікацій вітчизняних дослідників варті уваги праці М. Самуся, О. Резнікової, Д. Дубової, О. Покальчука та ін. [3, 8]. Ретроспективний аналіз сучасних наукових публікацій та досліджень показує, що розвиток національної стійкості характеризується наявністю як спільних рис, так і відмінностей, що зумовлені впливом певних національних особливостей (географічних, історичних, мультилінгвальних, релігійних, етнопсихологічних та ін.). Це актуалізує питання поєднання результатів теоретичних і прикладних досліджень з урахуванням досвіду провідних країн щодо концептуальних підходів до розвитку в особистості супремального рівня національної стійкості, що має надзвичайно актуальне значення для формування високомотивованих фахівців СБіО. На важливості вивчення та застосування досвіду провідних країн наголошує також керівник групи консультативної підтримки НАТО Хасіт Танкей, який зазначає, що експерти НАТО готові долучитися до важливої роботи з розвитку національної стійкості та ділитися досвідом з українськими колегами, для яких це буде надзвичайно цінним [2].

Мета статті – здійснити ретроспективний аналіз досвіду провідних країн світу з питань розвитку національної стійкості, визначити концептуальні

підходи до вибору моделі розвитку національної стійкості та її психологічної складової у майбутніх фахівців СБіО.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на актуальність для нашої держави питання розвитку національної стійкості у майбутніх фахівців СБіО, яке зумовлено появою гібридних загроз, Укрінформ та International Centre of Defence and Security (ICDS) у грудні 2019 року провели експертний круглий стіл “Національна стійкість: нові підходи в розв’язанні старих проблем” [8]. Експерти та учасники дискусії обмінялися думками відносно чинників, які впливають на здатність нації та особистості до відновлення, адаптації, ефективного функціонування і позитивного розвитку в умовах кроссекторальних криз, а також ознайомилися з досвідом окремих провідних країн з питань розвитку національної стійкості у майбутніх професіоналів. Під час круглого столу фахівці з Естонії презентували успішні кейси з підвищення рівня національної стійкості, зокрема у суб’єктів освітнього процесу та фахівців СБіО, висвітлили соціальні та психологічні складові національної стійкості, перспективи їх розвитку, ознайомили учасників з досвідом вирішення проблеми розвитку національної стійкості та її складових у ЗВО. У ході дискусії експерти наголосили на тому, що в Естонії координацію державної політики з питань розвитку національної стійкості здійснюють на стратегічному та адміністративно-виконавчому рівні. Законодавством Естонії визначено, що координація процесів державного стратегічного планування і підготовки заходів з розвитку національної стійкості здійснюється Державною канцелярією уряду, яка організовує розробку та реалізацію урядової програми дій щодо розвитку національної стійкості, зокрема у майбутніх фахівців СБіО під час їх підготовки у ЗВО. Крім того, Комітет державної безпеки при уряді Естонії координує діяльність, аналізує й оцінює рівень розвиненості національної стійкості та її психологічної складової, спрямовує певні заходи на розвиток національної стійкості особистості у співпраці із ЗВО.

Велику роботу в напрямі розвитку національної стійкості Естонія проводить також в інших державах. Зокрема в нашій країні за фінансової

підтримки Міністерства закордонних справ Естонської Республіки ICDS (Tallin) реалізовує програму “Стійка Україна”. Її мета – створення та впровадження стандартів виміру національної стійкості українського суспільства, постійне вдосконалення системи її розвитку відповідно до актуальних європейських зразків, посилення етнопсихологічних зв’язків між українцями та естонцями, проведення власного комплексного дослідження всіх уразливих чинників комунікаційної, інформаційної та кібербезпеки України. Крім того, двічі на рік (березень, жовтень) проводиться навчальний курс, де слухачі мають можливість набувати знання й особистісно розвиватися, відвідуючи змістовні лекції та тренінги відомих фахівців.

На відміну від Естонії у Великій Британії державну політику розвитку національної стійкості координує Офіс Кабінету міністрів. Основними його функціями є координація діяльності департаментів з питань розвитку національної стійкості, здійснення необхідних для її розвитку дій щодо спроможностей сфери вищої освіти, формування і розвиток національної стійкості та її психологічної складової у майбутніх фахівців СБіО. У цьому контексті для наукового та науково-педагогічного складу ЗВО інформативним є те, що одними з головних завдань у сфері розвитку національної стійкості має бути забезпечення безперервного функціонування та розширення спроможностей ЗВО з метою формування, зокрема у майбутніх СБіО супремального рівня національної стійкості для ефективної протидії загрозам різного типу [9]. Наведений досвід Великої Британії становить інтерес тому, що запроваджені в країні механізми розвитку національної стійкості мають універсальний характер (all-hazards approach).

Результати контент-аналізу наукових джерел [2, 3, 8–10] показують, що координацію діяльності з розвитку національної стійкості на стратегічному рівні, наприклад, у Нідерландах здійснює уряд через Керівний комітет з питань національної безпеки (SNV), призначення якого – це узгодження позицій у сфері національної безпеки і національної стійкості та забезпечення відповідних дій на всіх рівнях, зокрема освітньому. На вищому міністерському рівні підтримку

координаційної функції SNV здійснює національний координатор з питань безпеки і оборони, який забезпечує комунікацію та обмін інформацією з питань розвитку національної стійкості між усіма суб'єктами, зокрема у сфері освіти, відповідає за її надійне функціонування, контролює відповідність діяльності вимогам національного законодавства, угодам про міжнародне співробітництво та правовим механізмам ЄС [10].

Підхід до проблеми розвитку національної стійкості, наприклад, у Норвегії дещо відрізняється від вищенаведеного. У цій державі відповідальність за контроль та управління у сфері забезпечення готовності до реагування на екзистенційні загрози як основи національної стійкості покладено на Кабінет міністрів. Відповідні функції виконує Урядовий комітет з питань безпеки, до складу якого входять прем'єр-міністр, усі міністри, зокрема охорони здоров'я та освіти. Органом, який здійснює адміністративну координацію на вищому міністерському рівні, є Рада, до складу якої на постійній основі входить постійний заступник генерального секретаря Міністерства освіти [7]. Основними функціями Ради є оцінка рівня розвиненості національної стійкості; координація дій учасників процесу за різними напрямками; визначення порядку їх взаємодії. Ще одна відмінність полягає в тому, що до сфери її відповідальності віднесено також питання формування аналітичного, соціально-психологічного та освітнього забезпечення розвитку національної стійкості, поширення інформації, що має використовуватися для внутрішніх і зовнішніх потреб [2, 9, 10].

У контексті вищевикладеного необхідно додати, що Україна вперше досліджує й об'єднує різнобічний досвід країн – членів НАТО з власним, щоб оцінити стан вітчизняної національної стійкості та закласти підвалини нової, ефективної системи. Так, у Києві проводилися як консультації з Групою експертів НАТО з питань розвитку системи національної стійкості, так і практичні семінари з проблем розвитку національної стійкості згідно з принципами та рекомендаціями НАТО, організовані урядовим Офісом з координації європейської та євроатлантичної інтеграції за підтримки відповідного Офісу США. Крім того, Указом Президента України від 30 жовтня

2019 року № 784 створено Комісію з питань координації євроатлантичної інтеграції України та визначено національних координаторів з різних питань співробітництва України з НАТО, зокрема у сфері розвитку національної стійкості у майбутніх фахівців СБіО. Національним координатором визначено першого заступника або одного із заступників Секретаря РНБО України. Положення щодо розбудови національної стійкості включено до Програми дій Уряду та Концепції забезпечення системи національної стійкості [12]. Проте експерти вважають, що на державному рівні в нормується у повному обсязі поки що такий аспект координації питань розвитку національної стійкості, як міжнародна співпраця. Водночас, як вважають фахівці, основні проблемні питання в освітній сфері щодо координації такої діяльності є недостатньо врегульованими. Хоча показовим є приклад створення Національного координаційного центру кіберзахисту як робочого органу РНБО України [11]. У відповідному документі визначено низку завдань щодо аналізу стану національної стійкості та готовності суб'єктів забезпечення кібербезпеки до виконання превентивних заходів протидії кіберзагрозам з боку держави-агресора, розроблення концептуальних засад і пропозицій щодо підвищення ефективності заходів для виявлення та усунення негативних чинників, підготовки проєктів відповідних національних програм і планів розвитку національної стійкості та її психологічної складової тощо.

Висновки. Як свідчить ретроспективний аналіз досвіду провідних країн, важливе значення має координація діяльності з розвитку національної стійкості, визначення єдиних і зрозумілих для всіх учасників правил, моделей, стандартів і порядку дій на різних етапах розвитку національної стійкості та її психологічної складової. Зазвичай це відбувається на тому рівні, який кожна країна визначає індивідуально, де поширеною практикою є формування постійно діючих міжвідомчих робочих груп, до складу яких входять представники органів державної влади, наукових і освітніх установ, громадянського суспільства. Геополітична ситуація, що склалася на цей час навколо нашої держави, суттєво ускладнює реалізацію комплексного підходу до формування єдиної системи розвитку національної стійкості у різних суб'єктів на всіх етапах, коригує

психолого-педагогічні засади розвитку їх як особистостей, що є надзвичайно важливим, оскільки національна резильєнтність є стратегією, яка із залученням інтелектуальних ресурсів дасть можливість ефективно реалізовувати психолого-педагогічні засади розвитку особистості як фахівця СБіО із супремальним рівнем професійної компетентності [12].

Розробка інструментарію практичних досліджень у сфері розвитку національної стійкості та її психологічної складової у майбутніх фахівців СБіО, визначення концептуальних підходів до вибору моделі розвитку їх національної стійкості на основі аналізу практичного досвіду провідних країн світу.

Список використаних джерел

1. Horbulin V. Ukrainian Front of the Hybrid World. *Стратегічна панорама*. 2017. № 1. С. 3–6.
2. Francart L. What does resilience really mean? URL: <https://www.diploweb.com/What-does-resilience-really-mean.html> (дата звернення: 21.03.2021).
3. Резнікова О. О. Концептуальні засади національної стійкості. *Держава і право : Збірник наукових праць. Серія Політичні науки*. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ : Юридична думка, 2018. Вип. 81. С. 135–146.
4. Офіційний сайт Ради національної безпеки і оборони України. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/5017.html> (дата звернення: 27.01.2022).
5. Офіційний сайт УКРІНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3323020-v-ukraini-zatverdili-nacionalnu-sistemu-stijkosti-zelenskij-uviv-u-diu-risenna-rnbo.html> (дата звернення: 27.01.2022).
6. Вітченко А.О., Осьодло В.І. Розвиток системи вищої військової освіти України в контексті сучасних трансформаційних змін. *Наука і оборона*. 2019. № 2. С. 44–50.
7. Пунда Ю.В. Освіта – головна інвестиція в розвиток людського капіталу сектора безпеки і оборони України. *Наука і оборона*. 2018. № 1. С. 33–40.

8. Резнікова О.О. Щодо координації діяльності з розбудови національної стійкості (стратегічний рівень) : аналітична записка. Серія “Національна безпека”. Київ : НІСД, 2020. № 9. 20 с.

9. Building national resilience. Creating a strong and flexible country. National Resilience Promotion office, Cabinet Secretariat, Japan. URL: https://www.cas.go.jp/jp/seisaku/kokudo_kyoujinka/index_en.html (дата звернення: 31.03.2020).

10. Алещенко В.І. Морально-психологічне забезпечення сил оборони держави. *Наука і оборона*. 2019. № 1. С. 25–30.

11. Про Національний координаційний центр кібербезпеки : Указ Президента України від 07 червня 2016 року № 242. (зі змінами, внесеними Указом Президента України від 28 січня 2020 року № 27). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/242/2016#Text> (дата звернення: 28.03.2020).

12. Концепція забезпечення національної системи стійкості. Затверджено Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021. 9 с. *Урядовий вісник України*. Офіційне видання від 12.10.2021. № 79. С. 31. ст. 4992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 08.02.2022).